

Sławomir Iwaniuk
(Bielsk Podlaski)

Samodzielny Referat Szkół z Niepolskim Językiem Nauczania jako komórka organizacyjna Wydziału Oświaty Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku w latach 1950-1953

Po drugiej wojnie światowej w nowych granicach państwa polskiego znalazła się liczna społeczność białoruska zwarcie zamieszkująca wschodnie tereny województwa białostockiego. Przejawem jej zdolności organizacyjnych było powołanie sieci podstawowych i średnich szkół narodowych utworzonych w sierpniu-listopadzie 1944 r. w trzech powiatach: białostockim, bielskim i sokólskim. W sprawozdaniu sytuacyjnym pełniącego obowiązki wojewody białostockiego Jerzego Sztachelskiego za miesiąc listopad 1944 r. podana została liczba 117 placówek z językiem białoruskim¹. Jednakże szkoły te działały bardzo krótko, ponieważ na skutek restrykcyjnej polityki ówczesnych władz zostały zlikwidowane w latach 1946-1947².

Negatywny stosunek "władzy ludowej" do problemów narodowych mniejszości białoruskiej w Polsce szybko uległ zmianie. 28 czerwca 1949 r.

1 Archiwum Państwowe w Białymstoku (dalej: APwB), Urząd Wojewódzki Białostocki (dalej: UWB), sygn. 230, k. 31.

2 Wojewoda białostocki Stefan Dybowski w przemówieniu wygłoszonym 28 lutego 1946 r. na spotkaniu z reprezentantami powiatu bielskiego otwarcie poinformował Białorusinów, że: "... jeżeli chcą wychowywać się w kulturze narodowej białoruskiej powinni wyjechać do BSSR, gdyż w przyszłości Rząd Polski nie będzie utrzymywał białoruskich szkół i nie będzie ich [Białorusinów — S. I.] wychowywał w rodzinnym języku. Tworzy się Państwo Polskie Narodowe. Granica Rzeczypospolitej jest ustalona po linii Curzona"; Starostwo Powiatowe Bielsko-Podlaskie 1944-1950, sygn. 10, k. 51.

w sekretariacie Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (KC PZPR) zapadła decyzja o utworzeniu szkolnictwa, które miałyby zaspokoić potrzeby Białorusinów w sferze nauczania w języku ojczystym³. W efekcie administracja oświatowa w lipcu tego roku zapoczątkowała akcję tworzenia szkół białoruskich⁴ i od września na terenie wschodniej Białostoczczyzny rozpoczęły formalną działalność 24 szkoły z białoruskim językiem nauczania⁵, w tym dwie tzw. "jedenastolatki"— w Bielsku Podlaskim i Hajnówce.

Od samego początku akcji tworzenia szkół z językiem białoruskim problem ten znajdował się pod ścisłą kontrolą wojewódzkiej instancji PZPR. Był on dyskutowany na posiedzeniu egzekutywy Komitetu Wojewódzkiego PZPR (KW PZPR) w Białymstoku w dniu 20 lipca 1949 r., na którym postanowiono "zebrać wszystkie materiały i dopilnować w opracowaniu sieci i organizacji szkół białoruskich"⁶. 9 sierpnia, na jednym z kolejnych zebrań egzekutywy KW PZPR w Białymstoku, zapadła decyzja o zatrudnieniu w Kuratorium Okręgu Szkolnego Białostockiego (KOSB) wizytatora szkół białoruskich, na które to stanowisko wytypowano Milecjusza Andzilewko, dotychczasowego przewodniczącego białostockiej delegatury Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym⁷. M. Andzilewko nie przyjął jednak propozycji egzekutywy KW PZPR⁸. Nie wiadomo niestety, czy pierwsza, nieudana próba zaangażowania wizytatora szkół z językiem białoruskim była konsultowana z władzami oświatowymi. Brak jest o tym jakichkolwiek informacji w zachowanych aktach KW PZPR w Białymstoku, a także KOSB. Należy przy tym zaznaczyć, iż etat wizytatora, którego zadaniem było nadzorowanie w pionie oświatowym spraw białoruskich, potraktowano jako nomenklaturowy⁹. Aspekt polityczny zagadnienia wyraźnie wysunięty został na czoło i działał się to w oderwaniu od problemów merytorycznych, co 30 listopada 1949 r. zauważył na posiedzeniu egzekutywy KW PZPR w Białymstoku jeden z jej członków, Teodor Hajduczenia¹⁰.

3 Ju. Turonak, *Bjelaruskaje szkolnictwa na Bjelastoczczynje u pasljawajenny pjeryjad*, Bjelastok 1976, s. 10.

4 APwB, Kuratorium Okręgu Szkolnego Białostockiego 1944-1950 (dalej: KOSB), sygn. 2, k. 96.

5 Tamże, sygn 16, k. 15.

6 Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białymstoku 1948-1975 (dalej: KW PZPR), sygn. 33/IV/1, k. 215.

7 Tamże, k. 242.

8 Tamże, k. 243.

9 Obsada etatów kierowniczych w administracji publicznej, samorządach, milicji, urzędach bezpieczeństwa publicznego i wielu innych instytucjach na terenie woj. białostockiego była zatwierdzana przez egzekutywę KW PZPR w Białymstoku. Patrz: protokoły posiedzeń egzekutywy KW PZPR; tamże, sygn. 33/IV/1.

10 T. Hajduczenia był wówczas kierownikiem Wydziału Rolnego KW PZPR w Białymstoku; tamże, k. 389.

W akcję tworzenia szkolnictwa z językiem białoruskim — narzuconą pionowi administracji oświatowej przez Ministerstwo Oświaty — zaangażowali się dotychczasowi pracownicy Kuratorium z samym pełniącym obowiązki kuratora Władysławem Okuszką na czele¹¹. Jednak stan wzmożonej działalności na jednym, dosyć wąskim kierunku był dla administracji oświatowej uciążliwy. Kompetencje merytoryczne kuratora, bądź naczelników wydziałów KOSB — służące do formalnego powoływania placówek z językiem białoruskim — były niewystarczające przy zagadnieniach związanych z rzeczywistym funkcjonowaniem nowego typu szkolnictwa. Sytuacja taka wymuszała zatrudnienie w KOSB wizytatora, który jako specjalista systematycznie i na bieżąco zajmowałby się nowo wynikłymi w oświacie problemami — całkowicie odmiennymi od zastanych.

Sprawy nadzoru nad placówkami z językiem białoruskim zostały podjęte 7 stycznia 1950 r. na konferencji w Ministerstwie Oświaty¹². Jednym z diskutowanych wówczas zagadnień było utworzenie w KOSB etatu wizytatora okręgowego szkół białoruskich oraz wyznaczenie na to stanowisko Bazylego Litwińczyka¹³, asystenta w Wojewódzkiej Szkole Partyjnej PZPR w Białymstoku. Jednakże na początku 1950 r. nie doszło do porozumienia między wojewódzkimi władzami oświatowymi a odpowiednią instancją partyjną i w praktyce planowany etat wizytatora okręgowego szkół białoruskich pozostawał w dalszym ciągu nie obsadzony. Tym samym, szkoły z językiem białoruskim w pierwszym roku swego funkcjonowania nie posiadały żadnego merytorycznego wsparcia ze strony nadzoru oświatowego.

Brak konsensusu między KW PZPR w Białymstoku a KOSB w sprawie kandydatury B. Litwińczyka nie tłumaczy rzeczywistych przyczyn nieobjęcia przez niego stanowiska wizytatora okręgowego szkół białoruskich. Niestety, nie odnaleziono bezpośredniej dokumentacji dotyczącej tego problemu¹⁴. Z dużym prawdopodobieństwem można jedynie stwierdzić, iż jakiś wpływ na to miał powszechny wówczas w Polsce niedobór tzw. "odpowiednich kadr", określanych opisowo jako "pewnych ideologicznie ludzi"¹⁵.

11 KOSB, sygn. 2, k. 96.

12 Tamże, sygn. 16, k. 15.

13 Litwińczyk Bazyle, ur. 1898 r. w Zbocznie koło Słonima (Republika Białoruś), przed II wojną światową ukończył kurs dla nauczycieli białoruskich, po którym został skierowany do pracy w centralnej Polsce. W czasie okupacji niemieckiej uczył w szkole białoruskiej w Warszawie, w latach 1944-1947 był nauczycielem, a następnie kierownikiem białoruskiej Szkoły Powszechnej nr 2 w Hajnówce, od 1947 r. pracował etatowo w aparacie PPR-PZPR.

14 W teczce osobowej B. Litwińczyka, będącego wówczas etatowym pracownikiem PZPR, nie ma żadnej wzmianki w sprawie jego kandydatury na stanowisko wizytatora KOSB; KW PZPR, akta osobowe Litwińczyka Bazylego (akta są podpisane: Litwińczuk Bazyle).

15 KOSB, sygn. 1, k. 68. Odejście B. Litwińczyka z pracy w aparacie partyjnym egzekutywa KW PZPR w Białymstoku uzależniała od przysłania z KC PZPR osoby na mający powstać w związku z tym przesunięciem kadrowym wakat w Wojewódzkiej Szkole Partyjnej w Białymstoku. Warunek ten widocznie nie został spełniony i B. Litwińczyk

Do takiej kategorii osób wojewódzkie władze PZPR zaliczyły posiadającego znaczącą pozycję w szkole partyjnej B. Litwińczyka, na miejsce którego w tym czasie nie znalazły następcy. W jakimś stopniu na tym konkretnym przypadku zaważyła reforma ustrojowo-administracyjna władz państwowych przeprowadzana w 1950 r., a polegająca na skupieniu w ramach rad narodowych władzy ustawodawczej oraz wykonawczej¹⁶.

Kuratorium Okręgu Szkolnego Białostockiego uległo likwidacji w połowie 1950 r., a jego funkcje przejął nowo utworzony Wydział Oświaty Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku¹⁷. W trakcie tych reorganizacji rozpatrywano między innymi sprawy dotyczące mniejszości białoruskiej. Na posiedzeniu Prezydium WRN w Białymstoku, które odbyło się 1 czerwca 1950 r., zastępca przewodniczącego Prezydium Jan Wyrzykowski stwierdził, iż "problem białoruski w 75 proc. koncentruje się w Wydziale Oświaty"¹⁸. Tak znaczny odsetek "problemu białoruskiego" dawały przede wszystkim szkoły z językiem białoruskim oraz działalność kulturalna prowadzona przez Białorusinów przy tych placówkach jako ośrodkach życia oświatowo-kulturalnego, zwłaszcza na wsi¹⁹.

Prace nad ustaleniem wewnętrznej struktury organizacyjnej Wydziału Oświaty trwały dość długo. Dotyczyło to także komórki, której przedmiotem zainteresowań miało być szkolnictwo z językiem białoruskim, a w perspektywie i litewskim, gdyż już w styczniu 1951 r. ludność litewska (zamieszkująca Suwalszczyznę) posiadała oficjalne zezwolenie władz na nauczanie języka ojczystego w szkołach publicznych²⁰. Co prawda Prezydium WRN

pozostał na wcześniej piastowanym stanowisku. Zaznaczyć przy tym należy, iż w okresie prowadzenia pertraktacji na linii KOSB — KW PZPR w sprawie obsadzenia etatu wizytatora okręgowego szkół białoruskich, trwały nie do końca obecnie zrozumiałe rozgrywki personalne, w których poważną rolę odgrywał Filip Kiziewicz (patrz: przypis 22). W rozgrywkach tych dopatrywać się należy prób weryfikacji kadr w administracji oświatowej, co zapewne związane było z wprowadzaniem w tym czasie w życie teorii zaostrzenia się walki klasowej, a także konfliktu personalnego z podtekstem narodowościowym białorusko-polskim; tamże, k. 66-68.

16 Ustawa z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej, Dziennik Ustaw RP, 1950 r., nr 14, poz. 130.

17 Wydział Oświaty powołano na posiedzeniu Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku uchwałą nr 1 z 1 czerwca 1950 r., APwB, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku 1950-1973 (dalej: PWRNwB), t. I, sygn. 247, k. 6-7.

18 Podany odsetek był jedynie prowizorycznym szacunkiem dokonany przez J. Wyrzykowskiego, ale świadczy o stopniu zaangażowania administracji oświatowej w sprawy białoruskie. Jednak rzeczywistą rangę problemu w tym czasie dobitnie ilustruje zestawienie liczby kilkudziesięciu szkół powszechnych z językiem białoruskim z ogólną liczbą 1.251 szkół powszechnych działających w woj. białostockim. Jednocześnie zaznaczyć należy, iż szkoły z językiem białoruskim stanowiły wówczas jedyny, namacalny (oficjalny) przejaw istnienia w Polsce mniejszości białoruskiej, a akcja tworzenia takich placówek wciąż trwała. KOSB, sygn. 16, k. 11 i 15.

19 Przy szkołach powstawały biblioteki, zespoły artystyczne, teatry ludowe itp.

20 KW PZPR, sygn. 33/VII/53, k. 10.

Warszawa, dnia 10 Marca 1950 r.

Nr. Os. 5-548 Tj/50

Ob. Łojko Czesław

Kurator Okręgu Szkolnego Białostockiego

T a j n e

w Białymstoku

W związku z „wytycznymi” dla dalszej pracy nad rozwojem szkolnictwa białoruskiego, ustalonymi na konferencji w Ministerstwie Oświaty dnia 7 stycznia 1950 r. - Ministerstwo Oświaty oczekuje wniosków personalnych względnie załatwienia następujących spraw:

1. Wniosku w sprawie zmiany na stanowisku Inspektora Szkolnego w Sokółce / p. 1. wytycznych "/.
2. Załatwienia pisma Ministerstwa Oświaty z dnia 10.II.50 Nr. Os 2-2620/50 w sprawie nadesłania akt osobowych i wniosku ob. Litwińczyka Bazylego, kandydata na stanowisko Okr. Wizytatora w K.O.S. Białostockiego / n.2 „ wytycznych ” /.
3. Wniosków K.O.S., dotyczących zmian na stanowiskach naczelników - Wydziałów I i II K.O.S. Białostockiego / odwołania ob. ob. Kotoszko Michała i Pilonika Adama / - / p.3 i 4 „ wytycznych ” /.

Ministerstwo Oświaty przypomina, że w.w. zmiany, zgodnie z „wytycznymi” miały być dokonane do dnia 1.II. 1950 r.

Dyrektor Departamentu

Fr. Bielecki

Gz.D./Z.M.

Min. Ośw. nr. 7 a
PISMO MINISTERSTWA OŚWIATY

Pismo Ministerstwa oświaty z 10 marca 1950 r. w sprawie obsadzenia stanowiska wizytatora okręgowego szkół białoruskich w KOŚB.
(Ze zbiorów AP w Białymstoku.)

w Białymstoku na swym posiedzeniu 18 sierpnia 1950 r. przyjęło projekt tymczasowej organizacji Wydziału Oświaty z propozycją utworzenia Samodzielnego Referatu Szkół z Niepolskim Językiem Nauczania²¹, to jednak dopiero 8 grudnia zatrudniono w nim na etacie wizytatora Filipa Kiziewicza²². Zgodnie z preliminarzem osobowym Wydziału Oświaty na 1951 r., obsadę "Samodzielnego Referatu Szkolnictwa Mniejszościowego" (gdyż w takiej formie ujęto w dokumencie nazwę komórki) mieli stanowić: wizytator i referent²³. Zaznaczono przy tym, iż na razie ma się na uwadze tylko szkoły białoruskie. Zadania postawione wówczas przed Samodzielnym Referatem Szkół z Niepolskim Językiem Nauczania sprowadzały się do dwóch problemów: "organizowania szkół z niepolskim językiem nauczania" oraz "nadzoru pedagogicznego nad nimi"²⁴. Wymownym jest fakt, iż tylko tej komórce Wydziału Oświaty wypunktowano "organizowanie szkół" rozumiane jako tworzenie nowych placówek, co świadczy o ukierunkowaniu działalności administracji oświatowej w tym czasie.

Postrzeganie szkolnictwa z językiem białoruskim przez białostockie władze oświatowe w 1950 r. ograniczało się do spraw bardzo ogólnych, bez zagłębiania się w złożoność oraz specyfikę problemu. Takie podejście do zagadnienia wypływało z przeświadczenia o jego małym znaczeniu przynajmniej z dwóch powodów. Po pierwsze, przedsięwzięcia wojewódzkich władz szkolnych związane z tworzeniem na terenie Białostoczczyzny szkolnictwa z językiem białoruskim były spowodowane, jak już wspomniano, dyrektywami płynącymi z Ministerstwa Oświaty. Po drugie, placówki z językiem białoruskim były jeszcze nieliczne i znajdowały się dopiero w fazie organizacji, a dokładniej — w okresie reorganizacji programowej. Tylko nieliczne szkoły tworzone od podstaw — tak jak dwie "jedenastolatki" usytuowane w Bielsku Podlaskim i Hajnówce. Zaznaczyć też należy, iż skuteczność działań ograniczały możliwości. Szczególnie dotkliwie odczuwalny był brak odpowiedniej kadry nauczycielskiej, podręczników szkolnych, literatury pięknej oraz pomocy do nauczania poszczególnych przedmiotów w języku białoruskim²⁵.

Początkowo praca wizytatora szkół z niepolskim językiem nauczania

21 PWRNwB, t. II, sygn. 1230, k. 17. Na początku sierpnia 1950 r. planowano "prowadzenie całokształtu spraw dotyczących organizacji szkolnictwa białoruskiego podstawowego" skupić w Oddziale Szkolnictwa Podstawowego; tamże, k. 6.

22 Tamże, sygn. 1104, k. 11. Kiziewicz Filip, ur. 1898 r. w Strzelcach koło Grodna (Republika Białoruś), przed II wojną światową działacz Towarzystwa Szkoły Białoruskiej i członek Komunistycznej Partii Zachodniej Białorusi, w czasie okupacji niemieckiej w białostockiej konspiracji antyfaszystowskiej, po wyzwoleniu Białostoczczyzny był członkiem WRN od jej utworzenia, do pracy w oświacie przeszedł z Wydziału Propagandy KW PZPR w Białymstoku.

23 Propozycje te pochodziły z końca lipca 1950 r.; tamże, t. I, sygn. 611, k. 59.

24 Tamże, t. II, sygn. 1230, k. 17.

25 KOSB, sygn. 16, k. 15; PWRNwB, t. II, sygn. 248, k. 26 i 31-32.

F. Kiziewicz — wizytator szkół z niepolskim językiem nauczania
(zdjęcie z lat sześćdziesiątych).

Fot. archiwum "Niwy".

w wielu aspektach pokrywała się z przedsięwzięciami Komisji Oświaty i Kultury WRN w Białymstoku, ponieważ od 15 lutego 1950 r. F. Kiziewicz był członkiem tej struktury i dopiero 20 lipca 1951 r. został skreślony z jej składu "wobec przejścia do pracy w aparacie wykonawczym", czyli do Wydziału Oświaty²⁶. Ostatecznie z listy członków WRN w Białymstoku F. Kiziewicza skreślono 15 października 1951 r. z uzasadnieniem: "na skutek odwołania przez KW PZPR"²⁷, które to centrum decyzyjne (w

26 Tamże, t. I, sygn. 1, k. 9 i 18, sygn. 2, k. 220.

27 Tamże, sygn. 2, k. 326.

województwie białostockim) już wcześniej przesunęło go do pracy w administracji państwowej.

Dokładniej zakres obowiązków wizytatora szkół z niepolskim językiem nauczania można poznać rozpatrując tytuły teczek aktowych założonych na rok 1953 w Samodzielnym Referacie Szkół z Niepolskim Językiem Nauczania. Zostały tam wymienione następujące problemy: wizytacje szkół, baza materialna placówek, podręczniki szkolne, biblioteki, sprawozdania z wyników kwalifikacji uczniów, egzaminy z języka białoruskiego²⁸. Ponadto ważnym zagadnieniem w oświacie było planowanie dotyczące szkolnictwa mniejszościowego. Właściwie przyjęte założenia mogły pozytywnie wpływać na jego harmonijny rozwój. Postulaty, by przy planowaniu uwzględniać szkoły z niepolskim językiem nauczania, padały między innymi ze strony ówczesnego kierownika Wydziału Oświaty Czesława Trybalskiego, który jednak uściślał to zagadnienie do określania liczby placówek, nauczycieli oraz uczniów²⁹. W ciągu pierwszych lat istnienia szkolnictwa z językiem białoruskim następował bardzo szybki wzrost ilościowy szkół i już we wrześniu 1952 r. według statystyk było 158 placówek z językiem białoruskim³⁰. Proces ten wymykał się spod kontroli wojewódzkich władz oświatowych, co dobitnie pokazała kompleksowa kontrola szkół przeprowadzona z inicjatywy Ministerstwa Oświaty na początku 1954 r.³¹ Jej wyniki pokazały, iż w części szkół, w których język białoruski w sprawozdaniach wykazywano jako wykładowy, w rzeczywistości był tylko jednym z przedmiotów (np.: Ciełuszki — pow. bielski, Chomontowce i Łużany — pow. sokólski), zaś w niektórych szkołach w ogóle nie było tego języka (np.: Witowo — pow. hajnowski, Harkawicze — pow. sokólski). Ujawniono wówczas także inne braki organizacyjne oraz trudności na jakie napotykało szkolnictwo z językiem białoruskim. Odpowiedzialność za wykazane nieprawidłowości ponosiły powiatowe władze oświatowe, zaś na szczeblu wojewódzkim personalnie odpowiadał za taki stan rzeczy F. Kiziewicz, pełniący funkcję wizytatora szkół z niepolskim językiem nauczania na przestrzeni trzech lat poprzedzających kontrolę. Reasumując należy stwierdzić, iż w okresie urzędowania F. Kiziewicza brak było skutecznego planowania względem szkolnictwa z językiem białoruskim, a jego rozwój ilościowy był chaotyczny, co ujemnie odbijało się na poziomie nauczania w wielu placówkach³².

Poza pracą w Samodzielnym Referacie Szkół z Niepolskim Językiem Nauczania F. Kiziewicz w roku szkolnym 1951/52 dodatkowo pełnił obowiązki przewodniczącego Międzywydziałowej Komisji do Spraw Interna-

28 Tytuły teczek pochodzą ze spisu akt wybrakowanych; tamże, t. II, sygn. 1258, k. 129.

29 Tamże, sygn. 1214, k. 45.

30 Związek Nauczycielstwa Polskiego Zarząd Okręgu w Białymstoku, sygn. 111, k. 63.

31 PWRNwB, t. II, sygn. 248, k. 26-34.

32 Tamże, k. 28-29 i 32-33.

tów i Stypendiów, która istniała w Wydziale Oświaty PWRN w Białymstoku³³. Jednakże ciało to do końca 1952 r. "nie przejawiało żywszej działalności". Dlatego też po stwierdzeniu zaniedbań na tym polu F. Kiziewicz został zwolniony z pełnienia funkcji przewodniczącego, jednakże pozostał w nowo powołanym składzie przedmiotowej komisji jako jej członek. Brak wykazywanej przez F. Kiziewicza aktywności, między innymi w tej sprawie, świadczy — naszym zdaniem — o jego małym zaangażowaniu w pracę w szkolnictwie, co z kolei należy łączyć z jego działalnością partyjną. Jako dyspozycyjny członek PZPR musiał on uczestniczyć w licznych na początku lat pięćdziesiątych akcjach zupełnie nie związanych z oświatą, które były narzucane przez kierownictwo partii wielu pracownikom administracji oświatowej, nauczycielom, a nawet uczniom — głównie członkom Związku Młodzieży Polskiej³⁴.

Obecnie trudno jest określić dokładną datę likwidacji Samodzielnego Referatu Szkół z Niepolskim Językiem Nauczania, ponieważ w aktach Wydziału Oświaty nie odnaleziono żadnej wzmianki na ten temat. W listopadzie 1953 r. F. Kiziewicz odszedł, bądź został przeniesiony z Wydziału Oświaty PWRN w Białymstoku do innej pracy³⁵ i stanowisko wizytatora szkół z niepolskim językiem nauczania pozostawało nieobsadzone przez dłuższy okres czasu. Pomimo wykazania w protokole kontroli stanu organizacyjnego Wydziału Oświaty, iż Samodzielny Referat Szkół z Niepolskim Językiem Nauczania istniał formalnie jeszcze 1 kwietnia 1954 r. z etatem kierownika referatu oraz "referendarza"³⁶, wszystko wskazuje na to, że wówczas komórka ta była obsadzona tylko przez "referendarza" — Halinę Leszczyńską³⁷. Późniejszy wieloletni wizytator szkół z niepolskim językiem nauczania Jan Konopelko do pracy w Wydziale Oświaty PWRN w Białymstoku przyszedł w maju 1954 r. i początkowo w aktach figurował jako "pracownik oddziału VI", czyli Oddziału Szkół Podstawowych³⁸. Dopiero w aktach z października tegoż roku jego nazwisko wystąpiło z określeniem stanowiska: "Kierownik Referatu Szkół z Niepolskim Językiem Nauczania"³⁹. Ten ostatni fakt, dokumentujący jakoby objęcie przez Konopelkę kierownictwa referatu, należy jednak traktować w kategoriach formalnych, jako jednorazowy epizod nie mający pokrycia w rzeczywistym stanie organizacyjnym wojewódzkiego Wydziału Oświaty⁴⁰.

33 Tamże, sygn. 483, k. 17.

34 Z. J. Hirsz, *Model ideowy i strukturalny ruchu młodzieżowego na tle systemu partyjnego*, str. 15-16, w: *Ruch młodzieżowy w polityczno-społecznym rozwoju Białostoczczyzny 1944-1978* (materiały z konferencji naukowej), Białystok 16-17 czerwca 1978 r.

35 APwB, PWRNwB, t. II, sygn. 248, k. 33.

36 Chodzi tu najprawdopodobniej o referenta; tamże, sygn. 1245, k. 5.

37 Tamże, sygn. 248, k. 16.

38 Tamże, sygn. 1214, k. 80.

39 Tamże, sygn. 248, k. 35.

40 We wrześniu 1954 r. na "odprawie kierowników oddziałów, samodzielnych referatów

Należy więc przyjąć, iż Samodzielny Referat Szkół z Niepolskim Językiem Nauczania praktycznie przestał istnieć w listopadzie 1953 r. wraz z odejściem F. Kiziewicza z Wydziału Oświaty PWRN w Białymstoku. Jego późniejszy następca — J. Konopelko — początkowo pracował jako jeden z wizytatorów w Oddziale Szkół Podstawowych i najpóźniej w październiku 1954 r. objął funkcję wizytatora szkół z niepolskim językiem nauczania, działając cały czas w strukturach tej właśnie komórki organizacyjnej. Tak więc, po ustąpieniu F. Kiziewicza nastąpił prawie roczny wakat na stanowisku pracownika merytorycznego, w którego gestii skupiała się problematyka białoruska, a także litewska oraz ukraińska, ponieważ od 1952 r. ludność ukraińska (zamieszkująca głównie powiat gołdapski) rozpoczęła tworzenie własnego szkolnictwa⁴¹. Placówki oświatowe z językiem białoruskim, litewskim i ukraińskim, których ogólna liczba zbliżała się do dwustu, pozostawały w tym czasie praktycznie bez nadzoru.

Rozpatrując zagadnienie nadzoru pedagogicznego nad szkolnictwem z językiem niepolskim w aspekcie politycznym należy zauważyć, iż w protokołach posiedzeń egzekutywy KW PZPR w Białymstoku brak jest informacji o zatwierdzeniu kandydatury F. Kiziewicza na stanowisko kierownika, a w rzeczywistości — wizytatora Samodzielnego Referatu Szkół z Niepolskim Językiem Nauczania oraz o jego odwołaniu. Podobnie rzecz się miała z kandydaturą B. Litwińczyka. Wynika z tego, że tylko w 1949 r. — na samym początku, kiedy proponowano funkcję wizytatora okręgowego szkół białoruskich M. Andzilewko — wojewódzkie władze partyjne przywiązywały znaczącą uwagę do problemu oświaty białoruskiej, by następnie przekazać bezpośrednią kontrolę nad tym zagadnieniem władzom oświatowym.

Rok 1954 kończy początkowy okres formowania na Białostocczyźnie nadzoru merytorycznego nad szkolnictwem z językiem niepolskim i tę datę należy łączyć z daleko idącymi konsekwencjami. Koncepcja wyróżnienia tego specyficznego przecież typu szkolnictwa w ogólnym systemie oświatowym — jak to było zrobione w przypadku np. szkolnictwa podstawowego, średniego, bądź specjalnego — upadła. W polityce polskich władz oświa-

oraz wizytatorów" podając przydziały etatów w Wydziale Oświaty Prezydium WRN w Białymstoku nie wymieniono Samodzielnego Referatu Szkół z Niepolskim Językiem Nauczania. Wówczas padła także propozycja, by H. Leszczyńska — jako "siłę techniczną" — przenieść z oddziału VI, czyli Oddziału Szkół Podstawowych, do oddziału VII — Oddziału Oświaty Dorosłych. Z tego wynika, iż Samodzielny Referat Szkół z Niepolskim Językiem Nauczania w tym czasie już nie istniał, ponieważ: 1. nie ujęto go w strukturze organizacyjnej Wydziału Oświaty, 2. H. Leszczyńska, wcześniej pracująca w Referacie, wymieniona została w obsadzie innej komórki organizacyjnej, 3. nie wspomniano w ogóle nazwiska J. Konopelki, który dopiero później został wizytatorem szkół z językiem niepolskim; tamże, sygn. 1215, k. 17-18.

41 KW PZPR, sygn. 33/VH/102, k. 152

42 Patrz: protokoły posiedzeń egzekutywy KW PZPR w Białymstoku; tamże, sygn. 33/IV/2.

towych przeważał pogląd, zgodnie z którym placówki z językiem niepolskim szczebla podstawowego zaklasyfikowano pod względem organizacyjnym i merytorycznym do ogólnego, polskiego szkolnictwa podstawowego, zaś szkoły średnie — do takiegoż szkolnictwa licealnego. Należy tu dodać, iż klasy z językiem białoruskim w Liceum Pedagogicznym w Bielsku Podlaskim, utworzonym jesienią 1950 r., oraz w Liceum dla Wychowawczyń Przedszkoli w Bielsku Podlaskim, powstałym w roku następnym, od samego początku były podporządkowane pionowi kształcenia pedagogicznego⁴³. W 1954 r. nastąpiło więc formalne i ostateczne zadekretowanie rozbitcia nadzoru merytorycznego nad szkolnictwem niepolskim pomiędzy różne komórki organizacyjne Wydziału Oświaty Prezydium WRN w Białymstoku, co sprzyjało zacieraniu się cech szczególnych tego odmiennego typu szkolnictwa.

Змест

У верасні 1949 г. на Беласточчыне пачаўся працэс узнікнення школ з беларускай мовай навучання. У сувязі з гэтым Кураторыя Беластоцкай шхольнай акругі (КБША) вырашыла паклікаць пасаду візітатара школ для такога віду ўстаноў. З-за браку адпаведнага кандыдата звыш года асветныя ўлады не маглі забяспечыць узнікаючае беларускае школьніцтва ў мерытарычны нагляд. Супала гэта ў часе з адміністрацыйна-дзяржаўнай рэформай і пераўтварэннем КБША у Адзел асветы Прэзідыума Ваяводскай нацыянальнай рады (ПВНР) ў Беластоку, у якім у чэрвені 1950 г. задумалі паклікаць Самастойны рэферат школ з няпольскай мовай навучання. Толькі ў снежні 1950 г. у ячэйцы гэтай прыняты быў на працу візітатар Філіп Кізевіч. Пад канец 1953 г. Ф. Кізевіч спыніў сваю працу ў асвеце, а Самастойны рэферат школ з няпольскай мовай навучання існаваў — усяго фармальна — яшчэ год часу. Спроба паклікаць на ваяводскім узроўні нагляд за школьніцтвам з няпольскай мовай навучання (у Беластоцкім ваяводстве ўзніклі ў гэты час таксама школы з літоўскай і ўкраінскай мовамі) закончылася безвынікова. Мерытарычны нагляд за школьніцтвам з няпольскай мовай стаў, у выніку, удзелам розных ячэек Адзела асветы ПВНР у Беластоку, што і прычынілася знікненню адметных рысаў гэтага ж школьніцтва. У прыватнасці адносілася гэта да распаўсюджаных у 1954 г. на тэрыторыі Усходняй Беласточчыны ўстаноў з беларускай мовай навучання.

43 PWRNwB, t. II, sygn. 483, k. 1, sygn. 357, k. 6.

Summary

In September 1949, the first schools with Belarusian language of instruction were organized in Poland. In connection with this, the Superintendent's Office of the Bialystok School District resolved to appoint and inspector for those school. Due to lack of an appropriate candidacy, school authorities could not secure professional superintendency of the newly created schools. At the same time, the reform of state administration system transformed the Superintendent's Office of the Bialystok School District into the Education Department of the Voivodship People's Council in Bialystok. In June 1950, the Education Department created a separate Subdepartment of Schools with Non-Polish Language of Instruction; in December 1950, Filip Kiziewicz was appointed inspector there. He left his job in late 1953, but the Subdepartament of Schools with Non Polish Language of Instruction continued its formal existence one year more.

Thus, an attempt to create a superintendency of schools with Non-Polish language of instruction failed (along with Belarusian language, schools with Ukrainian and Lithuanian languages of instruction were organized in Bialystok Voivodship, too). As a consequence, the supervision of schools with non-Polish language of instruction was transferred to various sections of the Presidium of the Voivodship People's Council in Bialystok, thus contributing to the subsequent wiping out of characteristic features of such schools. In particular, this concerned numerous schools with Belarusian language of instruction, which were organized in the eastern part of Bialystok Voivodship.